

Francie – Mluvící kameny 2025

„...je vůbec možné, že to, co tu bylo živé a mělo v sobě srdce, bylo jen dílem náhody, preludem neskutečným a beze smyslu, a celé se to rozpadlo v smrti?“¹

Henry Pourrat

Tohle putování pro nás bude možná jednou vnímáno jako zlomové. Do poslední chvíle totiž nebylo jisté, jestli se uskuteční. Jako by se naše cesty rozešly, jako by se vytratila společná vůle. Kluci se rozběhli po brigádách, a dokonce odmítli i finanční kompenzaci, kterou jsem se jim rozhodl nabídnout, protože si myslím, že mladí lidé by měli v létě spíše nasávat zážitky, cestovat, poznávat nové světy, než jen sedět doma nebo vydělávat peníze. Přijde mi hrozně líto, když vidím, jak mladým lidem prázdniny protékají mezi prsty. Nejhorší to v tomto ohledu bylo doma na začátku července, kdy se zdálo, že se na ničem společném nedomluvíme. Pak se na chvíli zdálo, že jsme ten gordický uzel přeťali. To, když převládl návrh putovat do Bologně. Jenomže druhý den ráno se ukázalo, že je to spíše rétorická figura či prelud než plán. Čas neúprosne ukusoval léto, a tak, ačkoliv to nebyl můj preferovaný cíl, jsem Bologně rezignovaně vyrazil sám. Ačkoliv je Bologna mimořádným městem, cesta do ní nebude nikdy zaznamenána. Všechno na mne působilo cize. Po návratu jsme se s Terezkou a dětmi domluvili, že se ten pat přeci jen pokusíme prolomit tak, že nejprve pojedeme s Terezkou, Rozárkou a Tobíkem na pěší pouť po Mallerweg v Saském Švýcarsku, a pak, po literárně-výtvarných dílnách, pojedeme po těch nejvýznamnějších kulturních a duchovních centrech západní civilizace ze 7.-12. století do Francie.

Rozvrh cesty se vytvořil doslova na poslední chvíli, a to převážně na základě četby knihy *Ars Sacra*, rozsáhlých obrazových dějin evropského duchovního umění. K tomu se přidal můj dlouholetý zájem o klášterní architekturu. Celý koncept jsme sevřeli do rámu, který stál na dvou pilířích. Prvním bylo historické vymezení. Jeli jsme téměř výhradně do center, které dlouho ovlivňovaly a určovaly kulturní vývoj Evropy v osmém až dvanáctém století. Druhým pilířem pak byly převážně sakrální realizace nestora funkcionalistického přístupu k architektuře Le Courbusiera. Ačkoliv se Le Courbusier prohlašoval za agnostika, jeho přemýšlení o funkcích sakrálního prostoru má hodně společného s funkční strohostí a přemýšlením o světle či prostoru předrománské a zejména pak románské architektury.

Ještě v neděli jsme byli na našich literárně-výtvarných dílnách, které pořádáme, v čínorodém víru balení zařizování všeho možného. Domů jsme dorazili kolem šesté večer. A hned na druhý den, v šest ráno, jsme vyjžděli do Francie, protože v Hradci Králové, kde jsme se ještě potřebovali postarat o nemocnou mámu, prodávají v sedm hodin ráno výrazně zlevněné pečivo. Nakoupili jsme ho na dva týdny, udělali s mámou malou procházku, poklidili byt, doplnili jí zásoby jídla, a vydali se na devět set kilometrů dlouhou první etapu. První zastávkou měl být slavný klášter, a současně kulturní centrum, Luxeuil-en Bains v severní Francii, které

¹ POURRAT, Henri. *Kašpar z hor*, Havlíčkův Brod: Literární čajovna Suzanne Renaud, 2002, s. 371.

vzniklo kolem opatství svatého Petra a Pavla založeného irským mnichem Kolumbánem v r. 590.

Selhání alternátoru, Le Courbusier a svatý Kolumbán

Zhruba padesát kilometrů před francouzským městem Belfort začala po půlnoci zlobit elektrika našeho automobilu. Na displeji se rozsvítila kontrolka autobaterie a signalizovala, že se přestala dobíjet. Bylo jasné, že auto přestane brzy fungovat. Voláme našemu automechanikovi. Ten radí někam ihned zajet a přeměřit dobíjení. Podaří se nám dojet do Belfortu a nalézt servis, před kterým přespíme na ulici. Je teplá noc. V Čechách je zatím deštivo a velmi chladno. Ráno nám místní automechanici přeměří baterii. Je v pořádku. Současně nás pošlou do nedaleké vesnice Donney, kde sídlí servis firmy Mercedes, aby vše znovu přeměřili. Tam ještě dojedeme, ale cestou se nám ve voze vypnou všechny systémy. U servisu už nenastartujeme. Auto je zcela nepojízdné. Místní automechanici nám nenesou dobré zprávy. Selhal alternátor a výměna bude na naše stát 80 tisíc korun. Navíc, má-li oprava proběhnout alespoň do dvou dnů, vše musíme rozhodnout rychle. Voláme do pojišťovny a našemu automechanikovi do Čech. Ten by to v Čechách dokázal sehnat za 5 tisíc. Pojišťovna auto do Čech odmítne odtáhnout. Nezbyvá nám než kapitulovat. Zhruba devět hodin s pojišťovnou zařizujeme půjčení náhradního auta. Nakonec se v pět hodin odpoledne sbalíme a jdeme stopovat do Belfortu hledat autopůjčovnu. Zastaví nám sympatický muž. Jmenuje se Alain, je urbanistickým architektem, a když nám na konci dne prozradí, že je mu 82, nevěříme vlastním uším. Vypadal o dvacet let mladší. Zajímá se o naše starosti, a rozhodne se nás zavézt až do autopůjčovny. Tam se ukáže, že pro nás adekvátní vozidlo (je nás totiž šest) nemají. Tlačí nás čas, děti jsme nechali v Donney, a brzy budou zavírat. Komplikovaně si tedy půjčíme dvě osobní auta. Celou tu dobu je Alain s námi, zaveze mne zpět do Donney vyzvednout děti, naše zavazadla, a veze nás zpět do autopůjčovny. Při loučení nám dává CD s duchovní hudbou. Usmívá se a říká, že je ateista, který věří v to, že lidé v sobě nesou něco „navíc“.

V půjčených autech se vydáváme konečně do Luxeuil. Slunce se sklání k horám. Najednou vidím odbočku na Ronchamps. Má to být překvapení, o kterém nikdo z rodiny neví. Odbočuji a brzy vidíme ikonickou střechu Le Courbusierovy poutní kaple Panny Marie du Haut.

Je dávno zavřeno. Rozhodnu se, že přelezu plot. Děti se téměř bez váhání přidávají. Terezka dlouho otálí. Nakonec převáží vědomí, že je tak blízko a že se podobná příležitost vidět jednu z nejikoničtějších staveb moderní, a zejména moderní sakrální architektury, nemusí opakovat. Slunce ztrácí sílu, ale stále ještě ozařuje a zahřívá kopec s kostelem. Vše se noří do sytě zlatavého světla. Procházíme se po areálu a tváříme se jako jeho naprosto samozřejmá součást. Cítíme narůstající vzrušení z vědomí, že jsme toho součástí, že vše vidíme na vlastní oči. Terezku najednou osloví neznámý muž. „Kde jste se tu vzali?“ Terezka rozpačitě hledá slova. Já jsem od ní nějakých třicet metrů. „Přeskočili jste plot?“. Terezka špitne omluvně „Ano“. To už se blížím a snažím se vše objasnit. Muž se představí: „Jsem místní kněz Axel Isabey“. Pozve nás k sobě domů. Žije v malém domečku, který je postaven dle plánů Le Corbusiera, který do něj navrhl i interiér a židle. Téměř veškerý nábytek, mozaikovou podlahu a lampy navrhla Le Corbusierova spolupracovnice Charlotte Perriand. Axel má všude knihy o moderním umění. Rozhovor plyne přátelsky a zaujatě. Axel se zajímá o vztahy mezi vírou a uměním. Současně ho zajímá vazba mezi biblistikou a uměním. Nabídne nám, ať za ním druhý den přijdeme s tím, že nemusíme platit, stačí říct, že jsme přátelé. Všichni, včetně dětí, máme pocit úžasu, jako bychom se ocitli rázem ve světě za oponou, jako by se vše mávnutím kouzelného proutku proměnilo. Tato dvě setkání zcela pohltila úzkost, obavy a bezmoc předchozího trápení. Je nám téměř dokonale dobře. Kormidlo našeho putování převzal opět „někdo“ jiný. Sama cesta. Režie nám vypadla z rukou nebo jsme ji s důvěrou odložili stranou a nechali se „spolunést“ rytmem, který před námi vytanul.

Křížová chodba v Luxeuil

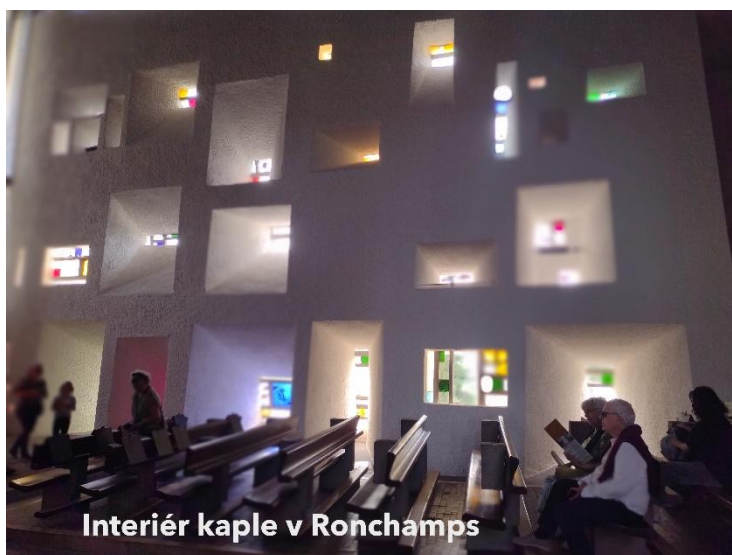
Na noc dojedeme do burgundského opatství v Luxeuil en Bains. Kluci najdou workout a zacvičí si. Ve městě je slavnost, spíme v parku pod stromy. Kluci se zdají být spokojenější, než jak jsme je vnímali celý poslední rok. Janeček se vrátil ke čtení. Zanořil se do románu Vango Timothée de Fombella. Během cesty přečte více než sedm set stran. Příběh ho zcela pohltil. Cítím vděčnost a štěstí. Ráno jdeme do opatství a k hrobu sv. Kolumbána. V prázdném kostele, do kterého vpadají světlomety jitrních paprsků, nás vlídně vítá starý kostelník. Poprvé na této cestě můžeme obdivovat originalitu románských hlavic, na kterých stojí klenby a oblouky. Každá hlavice má vlastní, do detailu propracovaný a symbolicky výmluvný motiv. O Luxeuil učím v rámci přednášek kurzu Kulturní dějiny mnišství. Zdá se mi téměř k neuvěření,

že ho vidím na vlastní oči. Toto opatství přetrvalo řadu plenění, požárů a vpádů (Maurové, Vikingové, Maďaři...). A ještě mělo sílu ovlivnit vznik významných klášterních center v Lerins nebo v Normandii. Početnou, a do značné míry i příkladnou, komunitu zdejších mnichů rozprášila až Francouzská revoluce, během které se také nenávratně poničila většina klášterních budov. I tak to, co zbylo z rajské zahrady, vytváří nejkrásnější a nejpůsobivější součást městského centra.

Potom se vydáváme do místních kopců, kde stojí celá řada kapliček, poustevn a památných míst (fontány, kříže, vykopávky) připomínajících prvotní doby působení sv. Kolumbána v místním kraji. Zhruba 15 km od Luxeuil objevujeme na samotě uprostřed kopců půvabnou poustevnu s kaplí sv. Kolumbána. Do padesátých let u ní stával statek, kde hospodařila rodina, která se starala také o poustevnu (v kapli jsou úžasné historické fotografie rodiny i statku). Dodnes k ní putují místní lidé. Při procházce lesem potkávám dvě starší ženy s poutnickými holemi. Jedna jde ztěžka, zaostává. Nevidí mne. Když se k ní zezadu přiblížím, všimnu si, že si prozpěvuje „Halleluja“. Z rozhovoru poutnic se dozvídám, že se do tohoto kopce drápou s železnou pravidelností. Velikost místa není na prvním místě budována kameny, ale vroucím vztahem, láskou a věností. Dovedu si představit, jak je ta žena s kaplí srostlá. Jak svým tělem vrůstá do zdejší kaple a jejího okolí, a jak to místo zase prorůstá jí. Člověk se před takovou skutečností nemůže než sklonit.

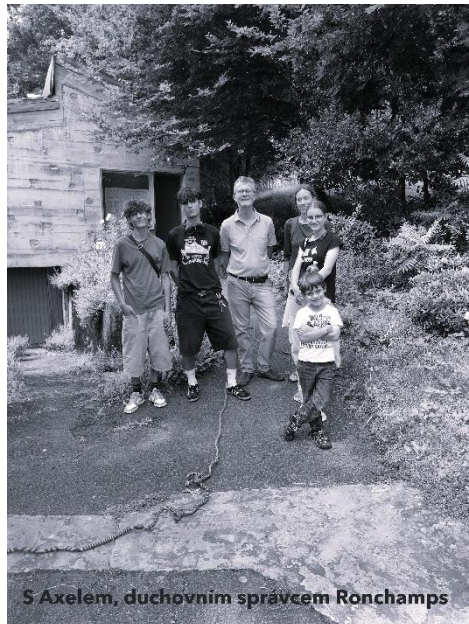
Pokračujeme do Annegray, malé nenápadné samoty, kde stával kdysi římský vojenský tábor (castrum). V jeho ruinách založil sv. Kolumbán první ze svých klášterů v Burgundsku, na hranici merovejského království, na hranici mezi Burgundskem a Austrásií. Sem přišel poté, co v Irsku založil legendární a mimořádně významné kláštery v Durrow a Kells. Pak působil v Bretani a ve Vogézách, aby se odtud vydal sem založit další významné kulturně-náboženské centrum. Později putoval se sv. Galem k Bodamskému jezeru, kde se oba rozdělili. Sv. Kolumbán pokračuje do severní Itálie, kde zakládá poslední klášter v Bobbiu, který se stal na tisíc let studnicí umění a vzdělanosti. Ne náhodou se o něm někdy hovoří jako o svatém Kolumbánovi z Luxeuil. Jindy jako o svatém Kolumbánovi z Bobbia. Z Annegray je to do Bobbia rovných 600 kilometrů. Na chvíli se zde zastavíme a obdivujeme krásnou krajinu. Kousek za námi se v trávě rýsuje půdorys Kolumbánova kláštera. Před námi vystupuje na horizontu z hory věž a střecha kostela sv. Martina, který záhy navštívíme.

Mohou sakrální umění tvořit agnostik a ateista?

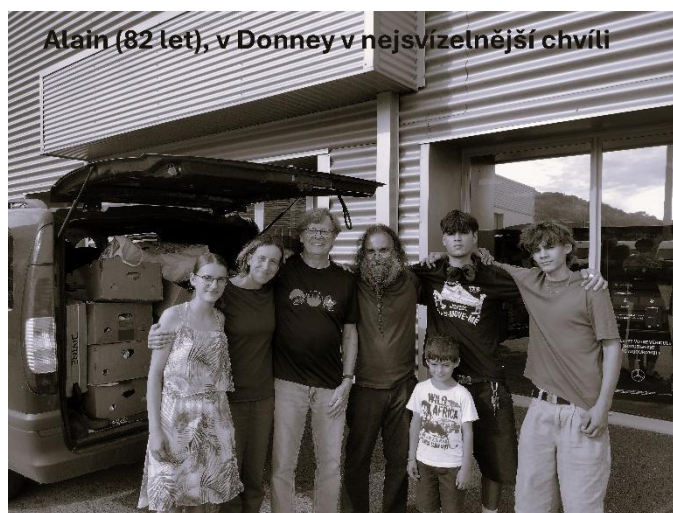
Interiér kaple v Ronchamps

Odtud putujeme zpět do kaple v Ronchamps (vybudované v r. 1954). Jakmile zmíníme jméno otce Axela, mladí průvodci nás s úsměvem a sympatií vpouštějí dál. Axel nás provádí chrámem. Díky němu se dozvídáme celou řadu úchvatných detailů. Třeba o tom, jak Ronchamps poprvé navštívila Le Corbusierova matka, která byla zbožná protestantka s výjimečnou úctou k Panně Marii. Le Corbusier si do Panny Marie promítal svoji matku a naopak. Panna Maria mu pak byla dokonalým vyjádřením podstaty mateřství jeho vlastní matky. Le Corbusier řešil v kapli každý sebenepatrnější detail. Zábradlí před oltářem, které vypadá jako dřevěné, je ve skutečnosti kovové, čímž vzdává hold místním horníkům, kteří zde po generace těžili rudu. Tělo kaple je postaveno z kamenů kostela, který zde byl v r. 1944 zničen dělostřeleckou palbou. Kameny původního kostela jsou citlivě vkomponovány nejen do těla kaple, ale také do poutního domu a zikkuratu, který Le Corbusieur vybudoval jako památník krvavým obětem všech válek. V kostele samém jsou fascinující barevné průhledy, které do kostela vpouštějí intenzivní a jasně barevné svazky světla. To celé vytváří uvnitř podivuhodně radostnou, a přitom zduchovňující atmosféru. Nic není samoúčelné. V červeno-purpurové kapli Svátého Ducha, se do jejího interiéru vlamuje se shora kužel světla dopadající přímo na oltář a z něho se zpětně odrážející do prostoru. Cítíme a prožíváme změněný stav vědomí. Přestože se jedná o zcela ojedinělý liturgický prostor, přeci jen mi nedá si postesknout, jak by asi vypadal, kdyby sem Le Corbusier přišel až po koncilních změnách liturgického prostoru. Jak by tento virtuóz funkce asi promýšlel prostor v duchu koncilu. I tak je ale třeba poznamenat, že zde z ducha koncilu leccos předjímal. Jak silně to působí v kontrastu s myšlením velkého množství kněží, kteří se spokojují pouze s tím, že otočí oltář směrem k lidu. Jaká škoda a jaké opomíjení tolika dalších klíčových funkcí liturgie! A pak přijde agnostický architekt a vnímá ducha liturgického prostoru lépe než zástupy náboženských profesionálů!

Otec Alex si na chvíli posteskne, jak zde mnozí, zvláště mladí kněží, nechtějí sloužit bohoslužbu s tím, že jim to místo připadá nevhodné a světské. Bavíme se o tom, že u nás i ve Francii je mezi mladými kněžími určitá tendence příklonu k tradicionalismu, konzervativismu a strachu ze světa. Oba máme pocit, že je to jiný konzervativismus než hluboce vzdělaných a kulturně všestranných konzervativců jakými byli např. G.K. Chesterton, Michael Nowak, Paul Johnson, Henri de Lubac, Rémi Braque, Peter Kreeft, George Weigel nebo Rio Preisner.

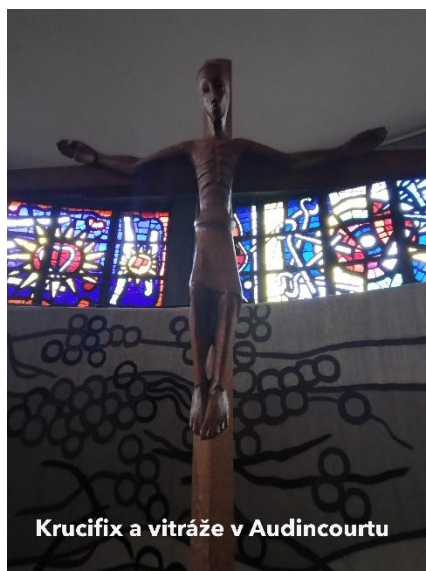
Soudobý církevní konzervativismus je spíše plodem kulturní, duchovní i teologické omezenosti. Po této krátké a spíše smutné výměně, se tvář otce Axela opět rozjasní a bavíme se dál o detailech kostela, vnímáme úžas našich dětí a osnujeme plány na Axelovu cestu k nám do Čech, aby viděl zdejší moderní sakrální architekturu (Z. Fránek, M. Štěpán, J. Pleskot, N. Schmidt, J. Vlach, Z. Rothbauer, J. Pawson, H. a D. Matějko...). Loučíme se s pocitem, že máme nového přítele. Rychle ještě v okrsku poutního místa navštívíme minimalistický klášter klarisek, který je, stejně jako vstupní centrum, dílem architekta Renzo Piana. Obě budovy jsou citlivě zahlobené do svahu kopce, aby splývaly s „akustikou krajiny“. Klášter zasazený do svahu na okraji lesa, ukrytý před zraky, udržuje úzké duchovní spojení s Le Courbusierovou kaplí. Uchovává tak posvátnou atmosféru místa a citlivě koresponduje se spiritualitou řádu. Světlý cement jako primární materiál vytváří soudržný vizuální dojem, zatímco barevné akcenty, dřevěný nábytek, skleněné a hliníkové okenní rámy budově dodávají teplo. Prostor vyzařující introspektivní klid je umocňován jak světlem, tak tichem místa.

Nyní je třeba se odpoutat. Spěcháme zpět do servisu vyzvednout si naše opravené auto a vrátit dvě půjčená osobní auta zpět do půjčovny. Přitom zjišťujeme, že jsme ztratili velkou kabelu s Terezčinými a Tobíkovými věcmi. V půjčovně, ani v servisu není. V servisu nás čeká relativně dobrá zpráva. Nebudeme platit 80, nýbrž 50 tisíc korun. Domluvili se prý s dodavatelem na dvacetiprocentní slevě, a ještě nám slevili něco za práci. Nic nám už nemůže rozbít dobrou náladu vybudovanou na vědomí, že jsme prožili něco až zázračného. Ze servisu odjíždíme do půjčovny, když se rozezvučí telefon. Volají z Mercedesu, ať se vrátíme, že se naše ztracená taška našla. A tak se otáčíme zpět do Donney, kde na nás u hlavního vchodu mává Alain. Tu tašku jsme zapomněli u něj v autě a on si dal tu práci a čas, aby nás našel. Tašku nám předává spolu s darem dalšího CD duchovní hudby a s prosbou, abychom na něj mysleli, protože jde na nějakou nepříjemnou operaci, ze které má obavu. Loučíme se s ním stejně družně jako v Ronchamps s Axelem.

Máme necelou hodinu, abychom se dostali do Audincourtu, kam nás nasměroval otec Axel. Zde totiž stojí kostel Nejsvětějšího srdce Páně, který nechal vybudovat mimořádný dominikán Alain-Marie Couturier. Ten ve svém časopise L'Art Sacré systematicky promýšlel vztah moderního umění a sakrality. Přijíždíme hodinu po zavírací době. Avšak Tereška si na kostele všimla telefonního čísla. Okamžitě ho vytáčíme. Najednou slyšíme, jak v okně kousek od nás vyzvání telefon. Z okna vyhlíží usměvavá a energická stařenka a francouzsky na nás volá. „Chcete do kostela?“ „Ano, moc rádi“ odpovídáme a ona hned: „Tak já vám hodím klíče“. Nečeká na odpověď, a už nám klíče hází z okna. Stal se další div. Jsme uvnitř. Téměř hodinu. Kluci si na místní toaletě dokonce umyjí hlavu.

Kostel Sacré-Coeur v Audincourtu postavený v letech 1949–1951 je jedním z jedinečných výsledků plodného hnutí kolem časopisu L'Art Sacré. Na první pohled jde o jednoduchý, avšak promyšlený komplex architektury Maurice Novarina a umění Jeana Bazaina a Fernanda Légera. Na fasádě nás okamžitě zaujala velká Bazainova mozaika s vodou a rybami. Bazaine o ní říká: „Nese radostný a silný půvab jako letní řeka. Člověk by neměl stát před kostelem a meditovat, ale měl by mít chuť se do něj ponořit.“ Vnější i vnitřní struktura kostela soustřeďuje veškerou pozornost na ústřední poselství. Podlaha s motivem vln navazuje na téma vody, stejně jako křestní kaple.

Podél horní části tří stěn se táhne 17 vitráží Fernanda Légera, připomínajících korunu. Zobrazují různé aspekty významu Kristova života. Za oltářem visí Légerova tapisérie s obilím, hrozny a rybami. V kryptě pod kostelem, do které se dostanete po schodech za tapisérií, se nachází oltář s nejsvětější svátostí. Tento prostor nabízí možnost modlitby a rozjímání. Klidná a intimní atmosféra krypty je v ostrém kontrastu se zářivě pestrou světelností křestní kaple, kterou jsme míjeli nedaleko vchodu do kostela. Stěny kruhové křestní kaple jsou celé pokryty Bazainovými vitrážovými okny. Návštěvník je tak dokonale a doslova ponořen do slavnosti pohybu světla. Navíc, my jsme přišli právě ve chvíli, kdy se stmívalo a kapli prozářily louče silného červánkového světla. Bazaine tu opět pokračuje v tématu vody, které použil na fasádě, a inspiruje se přitom textem ze Sirachovce 24:31, který se táhne podél spodní části oken: „má řeka se stala mořem. Způsobím, že nauka bude svítit jako jitřenka, rozzářím ty věci do daleka“

Všem je nám tu moc dobře. Najednou se objeví paní, která nám házela klíče, Musí odejet. Vracíme jí klíče a společně se vyfotíme. Když se jí ptám na jméno, zjistím, že se jmenuje Santina. Před kostelem stojíme ještě další hodinu. Děti si hrají. My odpočíváme. Nějaká mladá maminka, která je s dětmi venku a povídá si s kamarádkou, k nám přijde a nabízí nám pomoc. Když nic nechceme, nabídne nám kafe. Terezka si s ní vypije šálek a všem je mile na duši. Na noc jedeme něco přes 200 km do cisterciáckého kláštera Fonteney. Dorazíme sem kolem druhého ráno. Spíme na kraji lesa.

Fontána muže z Fontain

Fonteney je poezie v kameni. Je to jeden z nejstarších a také jeden z nejvlivnějších cisterciáckých klášterů vůbec. V r. 1098 se od jednoho benediktinského opatství oddělila skupinka asi dvaceti nespokojenců v čele s opatem svatým Robertem z Molesmes. Důvodem jejich odluky byla touha po návratu k institucionální chudobě vyjádřená fyzickou prací. Robert byl sice brzy donucen k návratu, aby konsolidoval klášter, ze kterého odešel, a vůči kterému byl vázán slibem *stabilitas loci*, ale jeho nový podnik, navzdory neuvěřitelnému strádání a protivenstvím, nezankl. Vedení Citeaux, tak se totiž místo tohoto podniku jmenovalo, připadlo v r. 1099 jeho nástupci a spolubratru svatému Alberichovi a r. 1109 dalšímu z trojice iniciátorů myšlenky svatému Štěpánu Hardingovi. V dubnu r. 1112 na bránu kláštera zaklepal mladý šlechtic Bernard z Fontain, později známý jako svatý Bernard z Clairvaux, spolu s dalšími asi třiceti bratry a přáteli. Svatý Bernard se, navzdory chatrnému zdraví, stal určující duchovní autoritou své doby a po několika století také jedním z nejvlivnějších autorů teologické a mystické literatury. Po smrti byl jmenován učitelem Církve.

Pod jeho vlivem zažil nový řád cisterciáků raketový vzestup. Vznikají jeho nové odnože v La Ferté (1113), Poitigny (1114) a v Citeaux (1115), kde se Bernard stal opatem, a kde až do své smrti žil. V r. 1130 mniši z Citeaux založili opatství Fontenay. O významu tohoto kláštera svědčí, že sv. Bernard jeho mnichům věnoval svůj vůbec první rozsáhlejší spis (O stupních pokory a pýchy). Právě kolem zmíněných opatství se začíná formovat jádro budoucího řádu. Když r. 1153 sv. Bernard umíral, byl učitelem papežů, rádcem králů a kardinálů. V Evropě bylo v té době už na 350 cisterciáckých klášterů a papežem byl jeho žák Evžen III. V r. 1500 měl řád 738 mužských a 54 ženských klášterů.

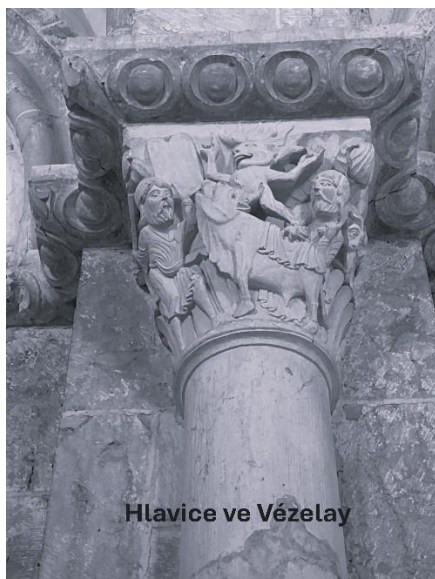
Hned ráno po snídani stojíme v řadě na lístky do kláštera jako první. Komplex kláštera je umělecky téměř dokonale uceleným souborem budov z 12-13. století. Jako takový je již přes čtyřicet let zapsán do Seznamu památek světového kulturního dědictví UNESCO. Jeho součástí je také historická klášterní kovárna s vodním hamrem a metalurgická dílna, která je dokladem o technických dovednostech a materiální produkci cisterciáckých mnichů. Opatství zaniklo během Francouzské revoluce, kterou doprovázela radikální dechristianizace. Po ní sloužilo jako papírna patřící vynálezci horkovzdušného balónu bratří Mongolfierů. V roce 1906 ho koupil lyonský bankéř a milovník umění Édouard Aynard. Jeho vnučka Christine Aynard, budoucí mezinárodně renomovaná interiérová architektka a designérka, známá jako Andrée Putman, zde jako dítě trávila většinu letních prázdnin, což formovalo její estetické vnímání. V letech 1905 a 1911 zde byly provedeny rozsáhlé restaurátorské práce. Opatství znovunabylo středověkého vzhledu. Továrny byly zbourány. Přestože nás krása opatství uchvátila, přeci jen vnímáme

rozdílu v atmosféře opatství a katedrál, které stále naplňují svoji fundamentální funkci a těmi, ze kterých se stala muzea.

Kamenné brány do nebe (Vézelay, Autun, Clermont-Ferand)

Následující zastávkou je trojlodní románská bazilika a klášter sv. Máří Magdaleny ve Vézelay. Kromě toho, že jde o další z památek zapsaných na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO, tak je také jedním z hlavních výchozích bodů svatojakubské pouti do Compostely. Chrám i město Vézelay, ve kterém jsou podle tradice uctívány ostatky sv. Máří Magdalény, což z ní činí jedno z nejvýznamnějších poutních míst, prošel celou řadou světodějných událostí a turbulencí. Roku 1146 zde Bernard z Clairvaux vyhlásil druhou křížovou výpravu. Roku 1190 se ve Vézelay odehrála mimořádná předzvěst možnosti usmíření mezi evropskými národy, když se tu sešli na život a na smrt znepřátelení francouzský král Filip II. August s anglickým králem Richardem Lví srdce, aby se pak následně společně vydali na třetí křížovou výpravu. Klášter byl v r. 1537 papežem přeměněn na kapitulu. Jenomže hned záhy, roku 1561, přijal tehdejší opat Odet de Coligny pod vlivem zdejšího rodáka Theodora Bezy kalvinistickou verzi reformace a stal se vůdcem hugenotů. Klášterní budovy chátraly. Roku 1790 byla kapitula zrušena. Její budovy byly prodány a zbořeny. Bazilika se stala farním kostelem. Roku 1793 byla silně poškozena vnější sochařská výzdoba. O obnově se začalo uvažovat po r. 1840 z podnětu spisovatele Prospera Mérimée. Právě hlavně kvůli sochařské výzdobě jsme do Vézelay přijeli. Zdejší tympanon a románské hlavice jsou v dějinách umění považovány za přelomové a mimořádně ovlivnily následující umělecký vývoj.

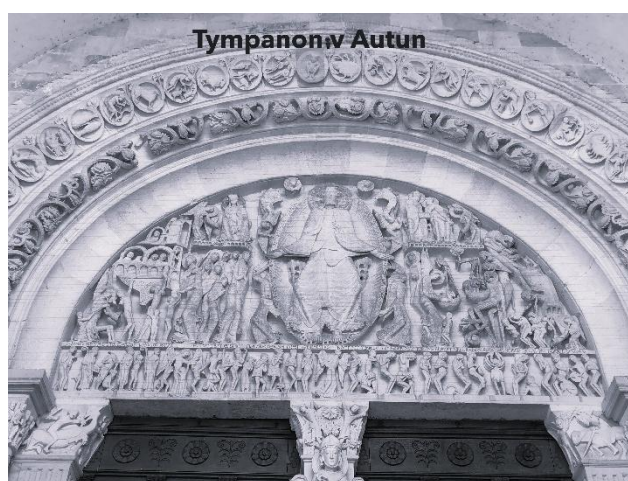

Hlavice ve Vézelay

Hlavice ve Vézelay

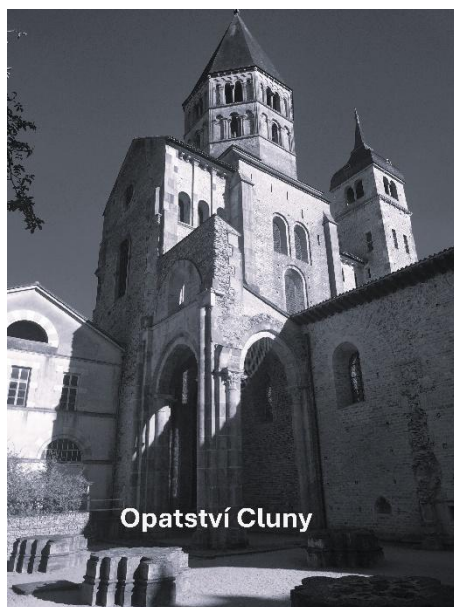
Hlavní loď je uspořádána do dvou pater. Pilíře čtvercového půdorysu doplněné o čtyři polosloupy nesou 99 bohatě zdobených hlavic, které představují zejména biblické příběhy, ale také mytologické výjevy nebo scény z běžného života. Ovšem, ještě, než vstoupíme do nitra kostela, procházíme pod jedinečným chrámovým tympanonem. Zobrazuje Ježíše Krista ve slávě, uvnitř mandorly (svatozáře ve tvaru mandle), což je typické pro zobrazení Krista v majestátu.

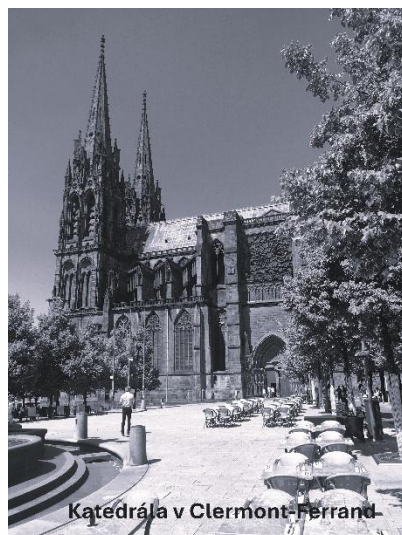
Tympanon v Autun

Jen pár desítek kilometrů odtud nás čeká další kapitola našeho poutního příběhu, kterou je románská katedrála sv. Lazara (bratra sv. Máří Magdalény) v Autun, která byla postavena podle vzoru opatského kostela v Paray-le-Monial. Také sem nás vedou dějiny umění, protože zdejší tympanon s výjevem Posledního soudu je pro budoucí vývoj umění podobně významný jako románský tympanon a hlavice ve Vézelay. Zdejší tympanon byl restaurován v r. 2009. Sochy byly renovovány pomocí mikrolaserů a mikropískování za použití tamponů s rozpouštědly přizpůsobenými povaze kamene. Díky tomu zmizel černavý odstín jednoho z oblouků. Na své původní místo se vrátilo sedm fragmentů z Muzea Rolin, včetně pramene vlasů Krista. Ústřední místo na něm zaujímá Kristus ve slávě. Po jeho pravici stojí svatý Petr, který uvádí spravedlivé do ráje. Nad ním je velké místo vyhrazeno Panně Marii, která se přimlouvá za hříšníky. Nalevo od Krista se odehrává vážení duší. Démoni, ztělesňující tíhu hříchů, váží

duše na misce vah (ve skutečnosti jde o jakýsi proutěný košík). Tato váha je však příliš malá a miska s duší (v pozici modlitby) je přijata rukou svatého archanděla Michaela. Před sebou tedy máme optimistickou verzi zobrazení Posledního soudu. Snad i díky tomu byla ušetřena plenění během devastace v období Francouzské revoluce. O obnovu katedrály se, podobně jako o záchranu Vézelay, zasloužil slavný seznam nejvzácnějších památek, který v r. 1840 sestavil Prosper Mérimée.

Vyjíždíme do Cluny. Jedeme pekelnou rychlostí, protože v 18:00 klášter zavírají. Před námi je 84 km. Je tři čtvrtě na pět odpoledne. Do Cluny vpadneme v 17:32. Akorát včas, protože elektronický systém prodeje vstupenek vypínají přesně v 17:45. Jsou to nervy. Tereška s dětmi se ztratí, spletou si směr. Nakonec je najdu a doslova v poslední minutě kupujeme lístky do ve své době největšího duchovního a kulturního centra na světě. Klášter byl založen v r. 909 opatem Bernem z Baume a vévodou Vilémem Akvitánským. Díky mimořádným osobnostem jeho prvních opatů jako byli svatý Svatý Berno, Odo, Svatý Majolus, Svatý Odilo a svatý Hugo klášter zažil nebývalý stavební, umělecký a intelektuální rozvoj. Stal se epicentrem nejprve mnišské, posléze celocírkevní a celospolečenské reformy. Stoupenci této reformy se stali významnými biskupy, a dokonce i papeži. V době jeho největšího rozkvětu zde žilo 1200 mnichů a pod clunijskou observanci spadalo dalších 3 000 klášterů. Clunijskou reformou byl zasažen i náš svatý Vojtěch a patrně i svatý Václav. Evropu zase zásadním způsobem proměnilo původně clunijské hnutí Pax Dei (Božího míru), které omezilo četnost a intenzitu válčení. Papež Řehoř VII. pod vlivem clunijských ideálů realizoval radikální reformu západní církve. Jím začíná tzv. boj o investituru, oddělením světské a duchovní moci, čímž se zásadním způsobem rozevřel prostor svobody, který je specifickým rysem euroatlantické civilizace. Během francouzské revoluce byl klášter zdevastován. Zbyla z něj jen sýpka, několik málo budov a z opatského chrámu se dochovala pouze jedna věž z osmi. I tak svojí monumentalitou diváky zaráží i dnes. Také my procházíme komplexem, který je na Seznamu památek kulturního dědictví UNESCO užaslí a beze slov. V předsálí kláštera si stihnu prohlédnout obrovskou a velmi precizní projekci rekonstrukce jeho stavební historie. Nakonec zde smíme pobýt o půl hodiny déle, než jsme mysleli.

Poslední kamennou bránou do nebe je Clermont-Ferrand. Tamní úchvatná gotická katedrála ale není tím hlavním, co nás sem vábí. Pro děti je to obrovský, a podle našeho Janka patrně nej kvalitnější, skatepark, který cestou navštívíme. Pro nás s Terezkou je to zejména naprosto jedinečná románská bazilika Notre Dame du Port. Nejprve společně navštívíme místní katedrálu a náměstí Urbana II. Dětem vyprávím o tom, jak na něm byla vyhlášena první křížová výprava, o jejím průběhu a významu. Vysloveně negativní kulturní obraz křížových výprav a jednostranný banální školní výklad na dané téma si zaslouží komplexnější korektury vycházející z kompetentní literatury a pramenů. Pak Terezce koupíme troje šaty. Je v nich neodolatelně krásná! Odtud jedeme do sportovního areálu. Děti necháváme ve skateparku a jdeme do města. Prvně navštívíme barokní kostel sv. Petra ze 17. st., který patřil ke klášteru Nejmenších bratří svatého Františka z Pauly (řád se také říká minimové nebo pauláni). Potěší mne to, protože jsem v tomto řádu prožil krásné čtyři roky svého života a jeho spiritualitu mám v úctě. Kostel je paulánsky strohý. V r. 1623 v něm byl pokřtěn slavný matematik, filosof, mystik a náboženský myslitel Blaise Pascal, který v Clermont-Ferrandu veřejně prováděl významné experimenty prokazující např. možnost vakua nebo tzv. Pascalův zákon, na jehož principech je založena veškerá hydraulická technika. Na místě kostela stávala v desátém století katedrála. Upomíná na ni jen prerománský tesaný překlad s výjevem Krista, který učedníkům myje nohy. V bočních kaplích nás zaujme moderní křížová cesta. Tereзка chce vyprávět o životě svatého Františka z Pauly a o tom, proč jsem si vybral právě paulány, když jsem měl tolik rád sv. Františka z Assisi.

Cestou doslova narazíme na basiliku Notre Dame du Port. Jde o umělecky naprosto nej cennější skvost Clermont-Ferrandu, ne náhodou zapsaný na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Basilika s působivou kryptou, která je součástí svatojakubské poutní cesty, je zdobená skládanými kameny. Zejména uvnitř ji krásí nádherné hlavice sloupů. Výjevy na nich jsou precizně opracované a jsou nositelem silných symbolických významů jako například výjev souboje lásky a lakomství, kde láska i lakomství mají podobu rytíře. Zatímco rytíř lakomství je vpleten do tenat hadů a tasí meč v bojové pozici, rytíř lásky má meč v pozici, která boj odmítá. Hodně nás také zaujalo zobrazení s názvem Sebevražda hněvem. Výjevy na hlavicích se dělí do tří cyklů: mariánský, dějin spásy, ctnosti a neřesti a cyklus různých tvorů, lichvářů ptáků a rostlin.

Janek ve skateparku v Clermont-Ferrand

Z baziliky vycházíme tak trochu ve změněném stavu vědomí. Pár metrů od ní nacházíme u kontejneru oblečení a boty pro Rozárku a kousek dál, v kašně, konzervy, nedaleko luxusní francouzské těstoviny, rýži, tyčinky a nějaké sladkosti. Obtížení se vracíme k dětem. Cestou nám volá Janek. Ptá se, kdy dorazíme. Ošklivě spadl na rail, vyrazil si dech a na chvíli ztratil vědomí. Bolí ho žebra a pořádně se nemůže nadechnout. Celkově zní ale nadšeně. Zrychlíme a brzy se shledáme. Zjišťujeme, že Janek i Matouš si to ve skateparku moc užili, spřátelili se s místními mladíky, kteří oceňovali jejich dovednosti. Také Rozárka a Tobík jsou spokojení. Rozděláme si meloun, myjeme se u vodovodu a diskutujeme o tom, čím to je, že ve Francii už poněkolkáté vidíme sportoviště, které je doslova obsypané mladými lidmi. I když se neshodujeme v názorech, ze samotného faktu, že místní mladí sportují, máme radost. Vyjždíme do Conques.

Brzy vpadneme do Centrálního masivu, který budeme přejíždět. Je to nádherné. Pozvolna se snáší horká noc. Ještě, než se snese, vidíme překrásné středověké městečko Murat. Za druhé světové války zde byl zabit důstojník SS. Němci exemplárně zatkli 115 místních obyvatel a odvezli je do koncentračního tábora. Odtud se jich nevrátilo celkem 75. Murat je tak symbolem odboje, vzdoru a nezdolnosti.

Zrození kultu srdce v Paray-le-Monial

Nyní se ještě zastavíme u jednoho místa, které jsme ve sledu vyprávění záměrně nezmínili. Po Cluny jsme totiž cestovali do nedalekého Paray-le Monial, kam jsme dorazili v pozdním podvečeru. Děti jsme opustili v místním skateparku, kde jsme chtěli spát, a vydali se na obchůzku městem. Domy doslova před našimi zraky rozřezávalo sytě červenožluté světlo pomalu zapadajícího slunce tak, že dolní část domu byla šedavá a horní ozářená zářivou červenavou žlutí. Město působilo vlídně a přátelsky. V 17. st. se zde odehrály jedny z nejznámějších mystických zjevení, díky kterým se celosvětově rozšířila úcta k Nejsvětějšímu srdci Ježíšovu. Dnes je Paray-le Monial jedním z nejvyhledávanějších poutních míst. A skutečně, ještě ten samý večer objevíme kostel zjevení, doslova k prasknutí naplněný mladými poutníky z Ekvádoru. Je jim tak kolem 16-18 let. Jdeme dál a procházíme městem kolem poutních domů a baziliky Nejsvětějšího srdce Páně, která byla postavená podle clunyjského vzoru.

Bazilika Sacré-Cœur v Paray-le-Monial, od roku 1875 zasvěcená Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu, poskytuje v menším měřítku ucelený obraz, toho, čím bylo Cluny, vůbec největší a kulturně nejvýznamnější opatství v dějinách mnišství. Oproti pěti lodím v Cluny má jen tři, oproti dvojitému transeptu má jednoduchý. Ale jinak je kopírována podle clunyjské katedrály, což je patrné zejména na klenbách a kaskádovitých střechách apsidy, uspořádaných v jemné harmonii stejným způsobem jako ve velké opatské katedrále v Cluny. Tento kostel kláštera Notre-Dame de Paray-le-Monial byl původně v roce 977 zasvěcen Svatému Spasiteli, Panně Marii a svatému Janu Křtiteli.

V r. 1671 do místního nedalekého kláštera Navštívení Panny Marie vstoupila Markéta Marie Alacoque, dívka z nedaleké vesnice, která měla od dětství vidění Ježíše. Pro tato vidění mezi řeholnicemi nebyla příliš oblíbená. Spolusestry stále nevěřily ve skutečnost jejich duchovních stavů, a proto ji plísnily za sebemenší nedostatky. Od r. 1672 do r. 1675 měla tři tzv. „velká“ zjevení. Markéta Marie spatřila kříž, pod kterým bylo srdce probodnuté trny a uslyšela hlas, ve kterém ji Ježíš žádal o bezmeznou lásku k Jeho Srdci a také, aby toto poselství o lásce uložené v jeho srdci šířila dál. Díky jejímu zpovědníkovi, otci Colombierovi, který se stal jejím průvodcem od r. 1675, a věřil jí, se tato úcta začala postupně šířit světem. Na tom se podstatnou měrou podílel jezuitský řád, ke kterému otec Colombiere patřil.

Svátek Nejsvětějšího Srdce Ježíšova se začal poprvé pravidelně slavit 20. července 1685. Markéta jej šířila i pomocí korespondence s bývalými představenými kláštera. Obsahem jejích dopisů bylo i dvanáct příslibů, ve kterých Ježíš přislubuje náklonnost a požehnání těm, jež budou uctívat obraz jeho Srdce. V Česku je nejvýznamnějším kostelem zasvěceným Nejsvětějšímu srdci Páně chrám Božského srdce Páně na pražských Vinohradech. V r. 2018 do něj architekti Josef Pleskot a Norbert Schmidt umístili nový oltář s ostatkem svaté Markéty Marie Alacoque.

Noc v místním skateparku byla nádherná. Matouš s Janečkem uvařili polévky a fazole a za konejšivého zvuku cikád jsme se propadli do hlubin spánku. Ráno jsme vstali do slunečného dne, po snídani se vypravili do kláštera „zjevení“, kde jsme se zúčastnili energické a živé bohoslužby s mladými Ekvádorci. Pak jsme ještě navštívili výstavu kamenných mozaik místních umělců. V Paray-le-Monial totiž sídlí stará mozaikářská škola. Děti chtěly vyprávět příběh Markéty Marie Alacoque a také o tom, jak se v dějinách církve postupně profiloval kult

Nejsvětějšího srdce Páně od sv. Augustyna, Bernarda z Clairvaux, středověkých a františkánských mystiků, přes Jana Eudese, až po příběh z Paray-le Monial.

Mystická tvář Sainte Foy

Centrální masiv jsme projížděli v noci. Kolem půlnoci jsme dorazili do Conques. Dalšího z důležitých východisek svatojakubské pouti. Parkujeme na lesní cestě nad vsí. Všude je parkování zakázáno. Conques a okolí je památkovou zónou UNESCO. Děti si hned ustelou na trávě a my s Terezkou se ještě jdeme projít do noční vesnice. A nestačíme žasnout. Objevujeme dokonale zachovanou středověkou vesnici, nalepenou do svahu jako vlaštovčí hnízda, mezi kterými se proplétají uzoučké serpentiny kamenných uliček a cestiček. Stejně tak nás uchvátí i portál poutního románského kostela. Uléháme plní dojmů s tím, že si ráno chceme přivstat na modlitby.

Ráno jdeme v 7:30 na ranní zpívané chvály. Jedná se o francouzskou verzi gregoriánských chorálů. Vracíme se k dětem a po krátké snídani se společně vracíme, abychom si prohlédli chrám, kde je uctívána Sainte Foy, malá třináctiletá holčička, kterou nechal umučit její vlastní otec, protože odmítala opustit křesťanskou víru. Ke klášteru přiléhá obnovený premonstrátský klášter. Conques je typickým „poutním kostelem“, bazilikou, v níž se boční lodě táhnou kolem transeptů a apsidy, aby usnadňovaly pohyb poutníků. Z východního konce vyčnívají další kaple, v nichž se nacházejí oltáře a různé relikvie. Dvoupatrová klenba s oblouky nese vysokou žebrovou klenbu hlavní lodi.

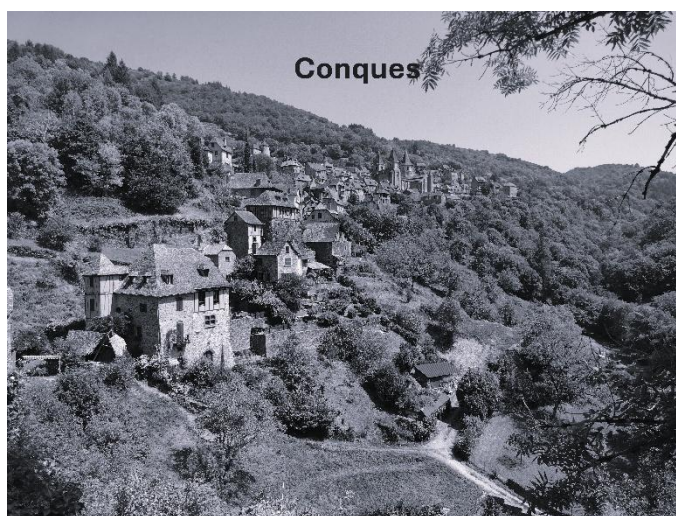
Kostel v Conques byl zdoben vyřezávanými hlavicemi a ve 12. století také portálovými sochami. Tympanon západních dveří zobrazuje v dosud barevném reliéfu Poslední soud. Spasení, včetně samotné Foy, jsou zobrazeni po Kristově pravici (z pohledu diváka vlevo), zatímco zatracení jsou mučeni démony po Kristově levici. Latinské nápisy v tympanonu varují před postoji, které vedou ke zkáze. Portály kostelů byly pro takové poselství důležitým místem, protože jsou vnímány jako symbolická brána, přechod ze světského prostoru do posvátného. Sám Kristus prohlásil: „Já jsem brána“ (J 19:9).

V Conques jsou relikvie svaté Foy uloženy ve vzácném zlatém relikviáři z desátého století, který je nyní uchováván v místním muzeu. Jedná se o jediný dochovaný zlatý relikviář v podobě sochy, který se nám u nějakého světce dochoval. Podobné zlaté sochy známe pouze u zpodobení Panny Marie, a i ty jsou velmi vzácné. Klíčovou studií o tomto relikviáři napsal český kunsthistorik a náš přítel Ivan Foletti. Který ji měl možnost vidět ještě v jejím původním prostředí a v její původní paraliturgické funkci v kostele. Hodně mu tu možnost závidím, protože umístění v muzeu jí vysloveně obírá o značnou míru její působivosti. Ivan píše o tom, že účinek uměleckých památek souvisí se smyslovými vjemy a funkcí jejich původního určení. Je totiž rozdíl, zdali na obraz, sochu či tympanon hledíme poté, co jsme vystoupili z auta nebo poté, co jsme se k ní dny a týdny blížili. Je rozdíl, zdali se k obrazu světce blížíme se srdcem plným naděje, touhy, pokorné modlitby nebo jako ke katalogovému muzeálnímu artefaktu. Atmosféra a funkce chrámu je odlišná od atmosféry a funkce muzea.

To však neznamená, že muzeální exponáty vytržené ze svého původního prostředí na vnímatele nijak nepůsobí. Jejich síla je umenšena, mění se jejich funkce, ale nemizí. Zvláště u takto významné památky, kterou předchází legendy, popisy mystického působení jejího kouzla, vnímáme její výlučnost i zde. V muzeu, které je rozděleno na dvě části ve dvou různých budovách, si ještě prohlédneme tzv. poklad Sainte Foy, neboli nejvzácnější umělecké památky kláštera jako jsou sochy, hlavice, vzácné gobelíny, tapisérie a liturgické předměty. Tapisérie znázorňují příběh sv. Máří Magdaleny a také sv. Marty a sv. Lazara. Na sošce sv. Foy si všimneme malého válečku, který třímá v ruce. Dozvíme se, že tam jednou v roce, na svátek světice, dávají květinu. Podle legendy totiž světice rozdávala jídlo chudým, a když ji otec přistihl, chtěl po ní, aby mu ukázala, co má v ruce. Když sv. Foy otevřela dlaň, ve které měla chléb pro chudé, ten se proměnil v květinu. Poezie této legendy na nás působí stejně jako dobrá báseň, která vytváří zcela novou realitu.

Společně jdeme zpět do chrámu, kde se účastníme mše svaté. Zrovna je svátek sv. Edity Steinové, významné filosofky židovského původu, žačky Edmunda Husserla, která se stala karmelitkou. Zemřela v koncentračním táboře, kam byla deportována spolu s nizozemskými

židy. Tato deportace byla reakcí Hitlerova hněvu v důsledku vydání encykliky *Mit Brennender Sorge* papeže Pia XI. odsuzující rasismus a vypjatý nacionalismus. Kněz sloužící mši vyznává, že je rád, že právě dnes na něho vyšla řada sloužit bohoslužbu, protože je velkým ctitelem a čtenářem díla Edity Stein. Vzpomene na její fenomenologické analýzy víry, které vyšly pod názvem *K problému vcítění*. Především však vysoce hodnotí její ústřední dílo nesoucí název *Věda kříže: Studie o sv. Janu od Kříže*. Po bohoslužbě s ním prohodím pár slov a zmíním také jméno Ivana Foletti. Knězova tvář se okamžitě rozjasní. Ivana zde mají ve velmi dobré paměti a zanechal zde výraznou stopu jednak svojí studií o Sainte Foy, a pak během jeho pobytů v Conques. V průběhu jednoho putoval pěšky se svými studenty více než 1500 km. Cestou se zastavovali v prastarých kláštrech, kde psali seminární práce a studie, a kam za nimi přijížděli přednášet významní profesori z celého světa. Právě to se odehrávalo i v klášteře v Conques.

Jdeme se projít k nedalekému kostelíku sv. Rocha. Jíme divoké hroznové víno. Terežka a děti malují, já čtu naprosto úžasnou fresku o českém duchovním prostoru tak, jak je zachycena knihou Jana Šulce *O lidech a knihách*. Jan Šulc mne chytá za srdce každou větou. Snažím se zapamatovat každé jméno, každý titul, o kterém píše. Jeho pokorná a neúnavná mravenčí práce, kterou podniká proto, aby bylo zachováno jedinečné dílo klíčových a mimořádných osobností české kultury, nemá obdoby a obávám se, že ji ještě dlouho nebudeme schopni plně docenit a pojmout. Díky ní vznikly již stovky titulů edičně pečlivě připravených a kriticky zpracovaných textů. A přitom v jeho případě nejde o žádný chladný akademismus. Za každou knihu, za každým autorem, které editoval, stojí mimořádný osobní vztah, nezřídka přátelství, věrnost a nezištná služba. Neznám nikoho druhého, pro koho by byla literatura službou tak, jako to je u Jana Šulce! Honza je maják. Koupit si, a přečíst, knihy, které editoval nebo na kterých pracoval, je jistota kvality.

Kolem třetí hodiny z Conques odjíždíme. V nedalekém údolí se nazí koupeme v místní říčce. Jízda pokračuje ostrými údolími. Projíždíme přes Aubrac, vesnici v nadmořské výšce 1340 metrů nad mořem a současně stejnojmennou sopečnou a žulovou náhorní plošinou nacházející se na jihu centrálního masivu střední Francie. Zatímco domy v Conques byly postaveny z namodralého a nazelenalého pískovce, o pár vesnic dál jsou postaveny ze sytě rudého pískovce. Zde má najednou krajina povahu našich Krkonoš a hned nato zase Beskyd.

Otevírání skály v Le Puy-en-Velay

Další cílovou stanicí, ke které nyní míříme, je prastaré mariánské poutní místo Le Puy-en-Velay z devátého století, které patří mezi nejstarší výchozí body svatojakubské pouti. Město Le Puy-en-Velay vzniklo kolem dvou sopečných sopouchů, na kterých byly vystavěny románské svatyně. Podobně jako Mont-Saint-Michele v Normandii oplývá nebyvalou krásou a právem je zapsáno na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Cestou si všímáme, že krajem procházejí compostelští poutníci s holí v ruce a batohy, na kterých mají připevněnou mušli, odkazující ke svatému Jakubovi.

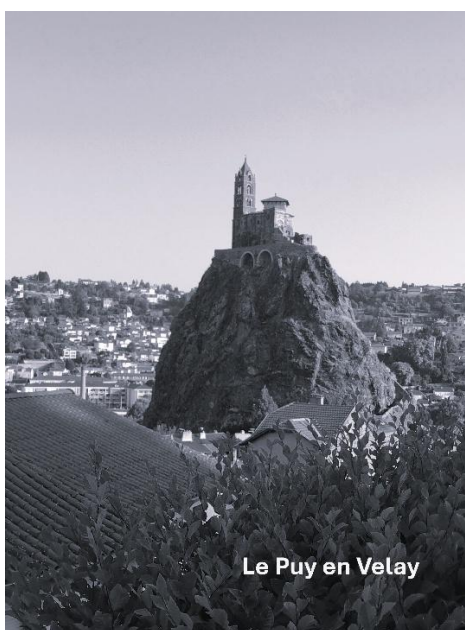
Cestou sem zastavujeme jednomu stopařovi. Dozvídáme se, že má za sebou týdenní etapu compostelské pouti. Poprvé v životě se vydal na pout', aby si to zkusil. Příště chce dojít až do Santiaga de Compostela ve Španělsku. Je mu zhruba šedesát let a jmenuje se Nicolas. Pracuje v Paříži jako psychoterapeut, kde se věnuje gestalt terapii. Když zjistí, že jsme z Česka, ukáže se, že kolem Sametové revoluce pobýval v Československu. V té době se věnoval jako režisér dokumentárnímu filmu. Zajímal se o zkušenosti lidí v přechodu z totalitní do svobodné společnosti. V Československu natáčel film o Magorovi. Když mu povíme, že jsme se s Magorem znali osobně, jsme oboustranně překvapení z tak nečekaného setkání. Dovezeme ho do Le Puy-en-Velay a než ho vysadíme, poví nám, že ráno v sedm hodin je v místní katedrále úžasná poutnická bohoslužba s požehnáním poutníků, které se účastnil poprvé v životě. Sám se nepovažuje za křesťana, ale rituál bohoslužby ho silně zasáhl. Na noc jedeme do místního skateparku. Kluci si do sytosti zaježdí. Janek projíždí na koloběžce pekelnou rychlostí. Z jeho triků naskakuje husí kůže. Matouš jezdí na skateboardu se stále větší jistotou. Janek občas půjčuje koloběžku Tobíkovi, a ten hned napodobuje všechno, co od něj pochytil. Já si čtu Jana Šulce a Tereška připravuje nějaké jídlo a spaní. Navrhují, že ráno vstaneme brzy a půjdeme do katedrály na zmíněnou bohoslužbu. Nikomu se moc nechce. Nedomluvíme se a jdeme spát. Ráno chci vstát sám a jet do města, abych tu poutnickou bohoslužbu zažil alespoň já.

Za rozbřesku mne překvapí, že navzdory únavě a brzkému ránu jsou všichni na nohou a na bohoslužbu se chystají se mnou. Chvilí hledáme parkování, ale brzy se nám podaří nalézt vhodné místo. Jako na všech našich cestách, nikdy a nikde za parkování neplatíme. Vždy se nám podaří nalézt nějaké místo, kde lze parkovat bez placení. Procházíme městem, vystupujeme ulicemi do kopce, na jehož vrcholu stojí katedrála. Bohoslužba už probíhá.

V katedrále je zhruba dvě stě padesát poutníků s batohem. Žasneme nad tím množstvím. Náš úžas je ještě větší, když se dozvídáme, že tak je tomu na dané bohoslužbě každý den. Zaplaví mne úžasný pocit naděje a radosti.

Na konci liturgie začíná rituál požehnání poutníků. Nejprve kněz vyzve poutníky, aby řekli odkud přicházejí. Před sebou mají více než 1300 kilometrů dlouhou cestu. Poutníci se začnou nesměle ozývat: Německo, Rakousko, Peru, Jihoafrická republika, Tanzánie, Martinik, Austrálie, Japonsko... Cítíme sílu lidského propojení. Dnes víme, že to bylo právě poutnictví, co kulturně, duchovně, ideově i ekonomicky propojilo evropské národy. Evropská jednota, vědomí sounáležitosti začíná historicky právě na svatojakubské pouti. Nyní, kdy svatojakubská pout', znovu v neuvěřitelné síle a intenzitě, ožila, věřím, že může být znamením nového propojení a nové naděje na duchovní obrození národů. V roce 2024 se na svatojakubskou pout' vydalo 500 000 poutníků. Ještě v r. 1970 jich bylo 68. Myslím na sílu jejich odvahy, vytrvalosti, naděje a odhodlání. Následuje modlitba na úmysly poutníků a kolektivní požehnání. Pak poutníci přistupují jednotlivě, aby získali přívěšek poutníka, modlitbu poutníka a individuální požehnání. Přitom znovu potkáváme našeho Nicolase.

Na závěr katedrála ztichne, poutníci se shromáždí do jejího středu, kde se v podlaze začnou otevírat obrovská železná vrata. Co bylo prve podlahou, se nyní stává bránou. Před poutníky se rozevře průhled do skály, ve které je prostorné schodiště sestupující do ulice, po které jsme do katedrály přišli. Z kostela je podlahou vidět téměř kilometr daleko. Poutníci si nasazují batohy a sestupují otevřeným průchodem na cestu. Velká část z nich po ní půjde 40-50 dnů. Všichni jsme tím hluboce zasaženi a dojati. Nikdo časného vstávání nelitujeme.

Vydáváme se na nedaleký 82 metrů vysoký vulkanický výběžek Aiguille, na jehož vrcholu první místní poutník do Compostely, biskup Godescalc, nechal v desátém století vybudovat kostel zasvěcený archanděli Michaeli. Zdejší kostel byl od 16. století, kdy jej značně poničili protestanté, ve značně zuboženém stavu. Ze stínu jej vytáhla až osvícená elita, mezi kterou se ocital již několikrát zmíněný Prosper Mérimée, který se zajímal o zdejší vzácné nástěnné malby, a architektonický význam památky. Na jeho popud byl kostel svěřen státu a v roce 1840 byl zapsán na první seznam chráněných historických památek. Zde se setkáváme s malou skupinkou Čechů, kteří sem přijeli na nějaký taneční festival. Všichni máme ze setkání radost. Sestupujeme dolů, procházíme městem, a když se blížíme k autu, trúbí na nás nějaký

francouzský Renault. V něm sedí a usmívá se Nicolas. Nasedáme do vozu a začínáme úplně novou kapitolu naší cesty, kterou navazujeme na zastavení v Ronchamps.

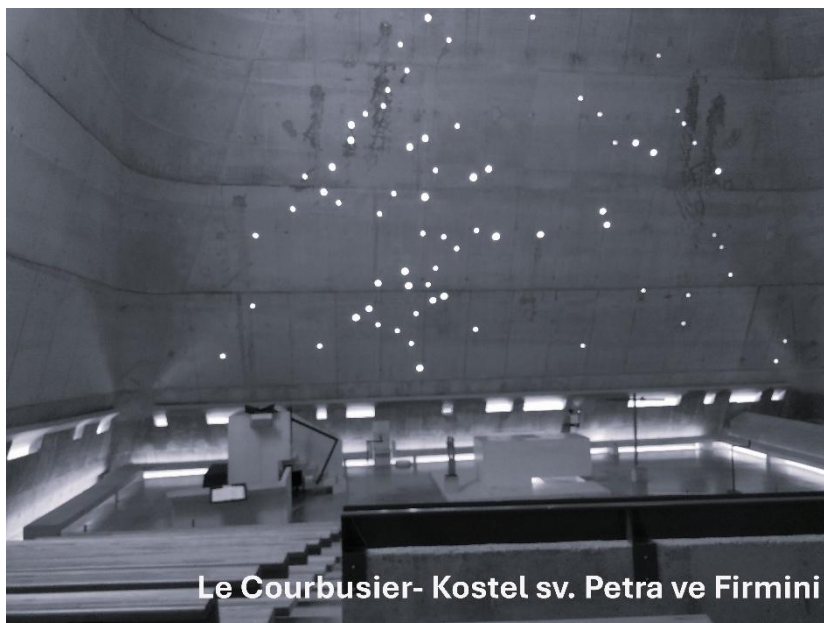
Souhvězdí na nebeském rovníku

Míříme k Lyonu, konkrétně do města Firminy, které se po druhé světové válce stalo dějištěm neuvěřitelného urbanistického a sociálně-architektonického experimentu, který je od r. 2016 zapsán na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Celý experiment nese název Firminy Vert (Zelené Firminy) a jeho autorem je švýcarsko-francouzský architekt Charles-Édouard Jeanneret-Gris, celosvětově proslulý pod jménem Le Courbusier. Firminy Vert, největší Le Courbusierův evropský projekt, je skupina moderních budov navržených na základě principů modernistické architektury, které zde byly postaveny v letech 1964–1969. Zahrnuje kostel Saint-Pierre, stadion, kulturní centrum a Unité d'Habitation (koldom). Celé dílo inicioval starosta Eugène Claudius-Petit, bývalý ministr pro obnovu a urbanismus a přítel Le Corbusiera. Je považováno za jeden z nejúspěšnějších poválečných urbanistických projektů v Evropě.

Nejprve navštívíme Unité d'Habitation (Bytovou jednotku), podle které vznikl například slavný litvínovský Koldom, ve kterém žil spisovatel Josef Jedlička. Le Courbusier jich během života vytvořil pět. Tato je jeho poslední. Ovšem ve Firminy měly vzniknout tři. Dokončila se pouze tato. Autor o ní hovořil jako o „vertikální vesnici“. Její rozměry jsou: 130,35 m dlouhá, 21 m široká, 50 m vysoká, s 20 podlažními, z nichž 17 je obytných, a je propojeno sedmi „patrovými“ ulicemi a 3 jsou určena pro školku, školu a školní hřiště. Podaří se nám dostat dovnitř, vyjet na střeš, projít si jednotlivá patra a chodby projektované jako ulice, kde se lidé potkávají. Dnes tu žije zhruba tisíc dvě stě lidí.

V objektu se nachází 414 mezonetových bytů navržených podle systému „modulor“. Tento systém, založený na lidských proporcích, odráží Le Corbusierovo úsilí o vytvoření prostorů přizpůsobených potřebám obyvatel. Cílem bylo reagovat na výzvy městského bydlení a zároveň vytvářet příjemné a funkční životní prostory. Le Corbusier se dokončení své poslední bytové jednotky nedožil, protože zemřel v roce 1965. Shodou okolností, v den, kdy tyto řádky píšu, je to přesně šedesát let od jeho smrti. Stavbu dokončil jeho žák André Wogenscky, který je i autorem nedalekého bazénu. Z architektonického hlediska se jednotka ve Firminy, stejně jako ostatní jeho stavby, vyznačuje odvážným použitím surového betonu, který ztělesňuje brutalistní estetiku. Tento přístup, který zdaleka není pouhou odpovědí na funkční potřeby, svědčí o estetickém hledání, kdy textura a hmotnost materiálu hrají rozhodující roli. Fasády, zdobené modrými a červenými balkony, narušují monotónnost struktury a vnášejí do ní prvky dynamiky a interakce. Každý byt, o různé velikosti, je modulární, což umožňuje flexibilní konfigurace přizpůsobené životnímu stylu obyvatel. Tato modularita přesahuje pouhou funkčnost. Představuje filozofii společného života, kde soukromý prostor komunikuje s prostorem společným. Dispozice upřednostňuje přirozené světlo a výhledy ven, čímž vytvářejí nezbytné propojení mezi interiérem a exteriérem.

Unité d'Habitation ve Firminy není jen obytný komplex. Zahrnuje také společná, již zmíněná, zařízení a rekreační prostory. To svědčí o záměru Le Corbusiera vybudovat městský mikrokosmos, integrované místo pro život, kde se může rozvíjet komunita. Zejména terasa ve tvaru dvora nabízí prostor pro setkávání a odpočinek, který je pro kvalitu života nezbytný. Unité d'Habitation ilustruje Le Corbusierovu utopickou vizi kolektivního bydlení, která do samotného jádra projektu integruje zelené plochy a prvky přírody. Proto byla také pro jeho realizaci vybrána čtvrť zvaná Firminy Vert. Tento holistický přístup k urbanismu činí z Unité d'Habitation model pro současné architekty, kteří se zajímají o udržitelnost a uživatelský komfort.

Le Courbusier- Kostel sv. Petra ve Firmini

Dalším místem, které ve Firminy navštívujeme je farní kostel a s ním spojené farní centrum sv. Petra. Od první chvíle jsme jím naprosto uchváteni. Le Courbusier dostal zakázku na kostel v r. 1961. V té době měl za sebou již realizaci poutního chrámu v Ronchamps a dominikánského konventu v La Tourette. Na projektu kostela ve Firminy pracoval s pomocí José Oubrierieho až do své smrti v roce 1965. Stavba kostela byla zahájena v roce 1973 pod vedením José Oubrierieho, ale v roce 1978 musela být přerušena. Práce byly obnoveny až v r. 2004. Budova kostela má tvar pyramidy se čtvercovou základnou, která přechází v komolý kužel. Je vysoká 33 metrů. Horní část tvoří betonová skořepina, která ukrývá hlavní loď a kapli pro všední dny. Spodní část se skleněnými fasádami slouží jako výstavní prostor. Loď kostela s výjimečnou akustikou a jedenáctisekundovým ozvěnou mění svůj vzhled v závislosti na denním světle. Ráno vnitřní prostor osvětluje souhvězdí Orionu vyřezané do fasády za oltářem. V poledne a pozdě odpoledne paprsky slunce pronikající těmito průhledy vytvářejí „světelné kanóny“ odrážející se na stěnách a podlaze, což je typické pro Le Courbusierovu architekturu. Fascinuje mne Le Courbusierův cit pro duchovní funkci prostoru. Jsme v katolickém kostele, tedy v prostoru, který by měl vyjadřovat kaloticitu spirituality. Tedy její všeobecnost, všezahrnující náruč, což je původní význam řeckého termínu καθόλου (kathóλου). Souhvězdí Orionu Le Courbusier nezvolil náhodně na základě nějaké osobní preference nebo esoterického pocitu. Souhvězdí Orionu pro něj dokonale vyjadřuje katolicitu tím, že se nachází na nebeském rovníku, díky čemuž je alespoň jeho část viditelná z celého světa. Jak geniální, přitom jednoduché a funkční vyjádření všeobecnosti!

Z kostela jdeme kolem bazénu a stadionu do multifunkčního kulturního centra pro místní obyvatele Maison de la Culture. Hned při příchodu si všimneme, že podobně jako je tomu v kostele a v Unité d'Habitation, i zde prostory plní komunitní funkci až dodnes a nejsou pouze chladným muzeálním objektem. Jsme tím uchváteni. Procházíme divadelními sály, přednáškovými místnostmi, kinosálem, ve kterém shlédneme dva dokumentární filmy o celém projektu Firminy Vert a Unité d'Habitation. Projekt domu kultury je jedinou stavbou ve Firminy, která byla dokončena za Le Courbusierova života. Také ona byla iniciována starostou Firminy Eugènem Claudieusem-Petitem. Claudius-Petit chtěl zrekonstruovat bývalý důlní areál a postavit na něm sportovní a kulturní centrum zasvěcené kultuře těla i ducha, což byl program, který Le Courbusierovi ležel velmi na srdci. První návrh projektu kombinoval v jedné stavbě

kulturní centrum a tribuny stadionu. Avšak kvůli finančním sporům mezi dvěma ministerstvy byly nakonec postaveny dvě vizuálně na sebe navazující budovy. Jak už jsme si u Le Courbusierových realizací z pozdního období jeho tvorby zvykli, stavba se vyznačuje výraznou formální originalitou a sošností.

Chvíli se ještě zastavuje v rozhovoru s Alžířanem, který chválí naši rodinu a zvláště děti. Dvakrát se marně vracíme do kostela a kulturního centra hledat Jankovu ztracenou kšiltovku a spěcháme do dominikánského konventu La Tourette, který zavírá za hodinu a půl. Před námi je devadesát kilometrů po přeplněné silnici. V Lyonu dokonce narazíme na zácpu. Alespoň můžeme obdivovat řeku Rhonu a matně si vybavovat, že v údolích Rhony má domovinu vítr zvaný mistrál. Do La Tourette dorazíme po zběsilé jízdě 8 minut před zavírací dobou. Do kláštera už nepouštějí. Nakonec se nám ale podaří přesvědčit správkyni, aby nás pustila alespoň do kostela. Máme obrovskou radost. Do kostela s námi jde průvodkyně. Dáme se do řeči, umí trochu italsky, a tak volně přecházíme z francouzštiny a angličtiny do italštiny. Nakonec se ukáže, že je to Arménka. A tak logicky skončíme u ruštiny. Tím a odporem k politice Ruska si ji nakloníme a vezme nás ještě do kláštera, a dokonce bez placení.

Také La Tourette se vyjímá zápisem do seznamu památek světového kulturního dědictví UNESCO. Le Courbusier o tomto místě řekl: „Pokusil jsem se vytvořit místo pro meditaci, studium a modlitbu. Nečekané dobrodružství, stejně jako v Ronchamp... Představil jsem si obrysy, kontakty a okruhy, potřebné k tomu, aby se v tomto domě dalo pohodlně modlit, slavit liturgie, meditovat a studovat. V tomto případě se jednalo o mnichy, a já se jim snažil dát to, co dnes lidé nejvíce potřebují: ticho a mír. Právě v tichu mniši nacházejí Boha. Tento drsný betonový klášter je dílem lásky. Nelze to vyjádřit slovy. Musí se to prožít zevnitř. Podstatné je to, co se děje uvnitř.“ Jsme mimořádně vděční, že jsme klášter mohli navštívit nejen zvenčí, ale na chvíli i zevnitř. Strohá a funkčně centralizovaná architektura kostela nás okamžitě ztiší, zklidní a naladí na vlastní frekvence. Opět zpíváme gregoriánský chorál. Snad Salve Regina, už si nevzpomínám. Myslím na to, jakou odvahu, rozhled a moderní myšlení musel mít již zmíněný dominikánský mnich Marie-Alain Couturier, který stavbu inicioval, prosadil a v r. 1953 zadal Le Courbusierovi.

Dílo, které na nás působí jako mimozemské plavidlo, bylo dokončeno v r. 1960. Také zde Le Courbusier použil svůj modulární systém betonových čistých geometrických objemů a brutalistických textur. Za účelem regulace přirozeného světla a tvarování vnitřního prostoru a objemů použil promyšlený systém „světelných kanónů“ a „kulometů“, horizontálních a vertikálních štěrbin, světlíků, slunečních clon, lodžií a skleněných panelů. Konvent La Tourette,

inspirovaný cisterciáckými kláštery a uspořádaný na čtvercovém půdorysu, se skládá ze dvou hlavních budov: konventu ve tvaru písmene U a kostela, který jej uzavírá na severní straně. Kostel tvoří uzavřený betonový kvádr s originálně navrženým bedněním, které se do něj otisklo. Je osvětlen světelnou studnou a horizontálními i vertikálními štěrbinami s barevným povrchem, které do interiéru vnášejí neustále se měnící světelné efekty. Krypta a sakristie přiléhající ke kostelu jsou vybaveny šikmými světelnými zdroji známými jako „světelné kanóny“ nebo „kulomety“, z nichž některé jsou polychromované. Tři křídla kláštera spočívají na rámu z betonových sloupů a nosníků. Dvě horní patra jsou určena k bydlení a jsou v nich umístěny celý mnichů. Ty jsou uspořádány funkčně a členěny od vnější strany k vnitřní, podle přirozeného poklesu světelnosti: lodžie pro meditaci, pak dobře osvětlený pracovní prostor, a nakonec odpočinkové místo s postelí, oddělené od toaletní části vestavěnou skříní. Dnes zde žije 9 mnichů, kteří zde pořádají duchovní cvičení a různá duchovní rituála.

Na projektu konventu Le Courbusier nepracoval sám. Celé dílo řídil jeho spolupracovník avantgardní hudební skladatel a architekt s rumunskými, řeckými a francouzskými kořeny, zakladatel konceptu meta-artu a během druhé světové války řecký partizán, což na jeho tváři zanechalo vážné stopy, Iannis Xenakis. Xenakis vyvinul vnitřní strukturu konventu, implementoval a zdokonalil „vlnící se skleněné panely“ na fasádách kláštera, které byly původně navržené na jinou budovu. Navrhl také celý mnichů, tvar speciálních otvorů zvaných „světelné kanóny“ a „kulomety“, které vnášejí světlo do sakristie kostela. Jeho dílem jsou také plastické prvky, jako je „klavírní forma“, která ukrývá kaple sousedící s kostelem, „pyramida“ sakristie, vnitřní točité schodiště a „hřebenovité“ sloupy, které jsou součástí piloty v západní části. Vzhledem k Le Corbusierově jednal s dodavateli a neváhal navrhnout akustická zařízení pro kostel nazvaná „akustické diamanty“.

Domů ve stopách clunijské reformy

Cestou z La Tourette, objevujeme řeku. Nalezneme ideální místo ke koupání a vaříme na ohni večeri. Spíme na lesní cestě. Ráno je kouzelné, balíme a vydáváme se na cestu. Při rozjezdu pocítím pod koly jemný náraz. Děti si tam odložily Mölki, hru podobající se kuželkám, kterou nám kdysi darovali Kunsthistorik Jan Rous a jeho žena překladatelka Zuzana. Dřevěná krabice je na kusy, ale Mölki jsou v pořádku.

Zhruba po hodině cesty dorážíme do městečka Baume les Dames, kde již od čtvrtého století stával klášter založený sv. Germainem, později proměněný v opatství benediktinek. Opatství bylo výrazně poničeno během Francouzské revoluce. Dnes probíhá obnova opatského chrámu. V místním infocentru nám od něj půjčují klíč, a tak si smíme prohlédnout vše, co ze slavné historie opatství zůstalo. Z kláštera se jedeme koupat do říčky Doubs s krásnou, poklidnou a průzračně čistou vodou, po které plují výletní i dopravní lodě. Máme štěstí, protože to místo už před námi někdo využil a zapomněl zde konzervu tuňáka a další dobroty. Voda je úžasná. Plaveme v ní skoro půl hodiny. Terezka s dětmi dokonce pozorují ledňáčka. Po vydatné večeři nasedáme do auta a jedeme čtyři sta kilometrů do kláštera Hirsau v Německu za poslechu napínavého dobrodružství Percy Jacksona.

Do Hirsau dorazíme kolem deváté večer. Ruiny kláštera postaveného z rudého pískovce působí monumentálně. Ještě dávno před tímto klášteřem zde od 9. st. existoval benediktýnský klášter sv. Aurelia. Opatství sv. Petra a Pavla v Hirsau ve své době patřilo mezi nejvýznamnější německé kláštery. Z něj se šířila clunijská reforma, která zasáhla také české země. V době svého založení na konci 11. století bylo zdejší opatství Svatých Petra a Pavla architektonicky největším klášteřem v německy mluvícím prostoru. V polovině 15. století zažilo Hirsau druhý ekonomický a duchovní rozkvet. Udržovalo kontakty s melskou klášterní reformou a v roce 1458 se připojilo k bursfeldské kongregaci, klášternímu reformnímu hnutí. V roce 1536 byl benediktýnský klášter v rámci reformace zrušen a v roce 1556 přeměněn na evangelickou klášterní školu. Během třicetileté války se benediktinští mnišvéřtili z Weingartenu. V letech 1630–1651 se mezi katolickými a evangelickými pány vlastnictví Hirsau několikrát vystřídalo. Komplex byl definitivně zdevastován a vypálen francouzskými vojsky během tzv. devítileté války o falcké dědictví v r. 1692.

Volně procházíme celým areálem. Původně jsme v něm chtěli spát, ale právě zde bourají pódium a hlediště po nějakém festivalu, a tak nám spaní není umožněno. Nejsilněji na nás působí románské sochy na severozápadní věži opatského kostela, která po devastaci kláštera sloužila jako vězení. Figurální vlysy, který obklopují věž nad druhým patrem na severní, západní a jižní straně, mají velký význam z hlediska dějin umění. Skupinám soch dominují vousaté mužské postavy. Figurální scény podle Dr. Stefana Wintermantela představují životní dráhu laického bratra. Vousatý muž na severní straně, který je díky lysému čelu a dlouhému vousu, charakterizován jako stařec, tvoří kontrastní pár s mladým mužem, který nese pilastr na jižní straně. Ten, znázorněný jako atlant v zenitu svého života, stojí vzpřímeně a rukama podpírá kamenný trám. Ztělesňuje sílu i životní vitalitu a jako takový přebírá funkci živého stavebního kamene. Starý muž na severní straně naopak sedí s rukama položenými na kolenou, s prázdným výrazem ve tváři a působí dojmem vyčerpání. Kříž mezi chlapcem a starcem je interpretován jako pokračování života od dětství až do konce života. Laický bratr na západní straně tedy symbolizuje mladého muže, který má celý život před sebou. Jeho gesto ruky spočívající nad očima naznačuje zvědavý pohled do budoucnosti jeho života plný očekávání. Zobrazení zvířat je interpretováno za pomoci Physiologu, který se v Hirsau prokazatelně používal, a odtud se rozšířil do širokého okolí. Rohatá zvířata jsou identifikována jako antilopy, kozli a kamzíci. Lví hlavy na čtyřech rozích věže jsou považovány za vymezení sakrální oblasti, přičemž symbolika lva může být v křesťanské alegorizaci ambivalentní.

Vzhledem k nemožnosti přenocovat v opatství, pokračujeme v cestě. Jedeme skoro až do rána a spíme na kraji lesa, na příjemné louce. Ráno mám po dlouhé době pěkný rozhovor s Jankem. Vylezeme na vysoký posed a skoro dvě hodiny si povídáme. Celou cestu jsem na něj

myslel. Cítil jsem, jak se vzdalujeme i to, že nás to oba trápí. Do Čech se vracíme kolem Dunaje. Projíždíme poblíž Pasova. Matoušovi jsme slíbili, že ho nejdéle do 12. srpna dovezeme do Popic, kde bydlí jeho přítelkyně. Je podvečer 12. srpna. Jsme těsně u Popic. Zastavujeme se u vinařství Sonberk, které je dílem architekta Josefa Pleskota. Jedná se o moderní vzdušnou stavbu, která využívá starobylých a lokálních materiálových prvků. Nedaleko vinařství se procházíme moderní křížovou cestou, která je dílem výtvarnice Jaroslavy Sojnekové a básníka Jindřicha Zogaty. Autory sochařského zpracování návrhu do mramoru jsou sochaři Václav Kysela a výtvarník Jan Sojnek. V Popicích strávíme krásný večer s milou, energickou a přívětivou rodinou Matoušovy přítelkyně Martiny. Máme radost ze sdíleného štěstí v tak dobrém společenství.

Domů už to není daleko. Poslední zastávku máme v Litomyšli, kde se v parku Zdeňka Kopala kocháme terénní úpravou nešťastné lokality, která dlouhodobě trápila místní obyvatele tím, že při každém velkém dešti do nedalekých obytných domů přiváděla proudy bahna a působila zkázu. Zahradní architektka architektka Eva Wagnerová, která byla letos okouzlejícím hostem našil literárně-výtvarných dílen Ars Poetica, celý problém nejen elegantně vyřešila, ale také lokalitě vetknula novou funkci a jímavou estetickou hodnotu. A tak se kruh našeho putování uzavírá.